

УДК 371.71+377.1:613.8

О.О. Єжова, Л.М. Іваненко

Інститут професійно-технічної освіти

АПН України

Сумський державний педагогічний університет

НЕОБХІДНІСТЬ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЗДОРОВ'Я В УЧНІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті на основі експериментальних даних обґрунтовується необхідність розробки і впровадження педагогічної системи формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнівської молоді в навчально-виховний процес професійно-технічних закладів освіти.

В статье на основе экспериментальных данных обосновывается необходимость разработки и внедрения педагогической системы формирования ценностного отношения к здоровью в ученической молодежи в учебно-воспитательный процесс профессионально-технических заведений образования.

The authors of the article on the basis of experimental data prove the necessity of working out the pedagogical system of formation of students valuable attitude to health and its introduction into the educational process of professional educational institutions.

Здоров'я вважається однією з важливих наскрізних цінностей людини, що доводять дослідження особистісних цінностей, які проводилися в різні роки, у різних країнах, оскільки здоров'я учасники анкетування завжди називали в п'ятірці найважливіших цінностей життя [1; 2; 6; 8].

У період соціально-економічних перетворень у країні, політичної нестабільності відбувається значна трансформація життєвих цінностей, у тому числі й професійних. Так, за роки незалежності України виросло ціле покоління молоді, яке виховувалося в умовах необхідності пристосування їх батьків до нових реалій. І однією з необхідних умов працевлаштування у сферах різноманітних послуг, які інтенсивно розвивалися в 90-ті роки, стала наявність вищої освіти. У навчанні й вихованні дітей освіта стає однією із провідних цілей, яку ставлять перед собою батьки. Урахування впливу батьків на професійне визначення дітей, робить зрозумілим зростання престижу вищої освіти, що підтверджується загальним збільшенням кількості студентів у вищих навчальних закладах. Водночас значущість і престиж робітничих професій, навпаки, дуже знизилася. Скоротилася кількість професійно-технічних закладів освіти, різко збідніла їх матеріальна база. Сучасні технології повільно входять

до навчальних дисциплін у професійній освіті. Поряд із суттєвим погіршенням стану здоров'я молоді це викликає занепокоєння, бо саме робітничий клас складає основу трудового потенціалу країни і створює основу її благополуччя. Кількість наукових досліджень, які проводяться з участю учнівської та робітничої молоді у різних галузях, значно знизилася. Зокрема, у науковій літературі практично відсутні психолого-педагогічні та медико-біологічні дослідження серед учнів професійно-технічних навчальних закладів (ПТНЗ). Проблемами здоров'я учнівської молоді педагогічні колективи ПТНЗ займаються епізодично. Як показують проведені нами анкетування, більшість викладачів проводять бесіди в позанавчальний час, в основному про шкідливість паління, алкоголю та наркотичних речовин. Учні професійно-технічних навчальних закладів мають фрагментарні знання про здоров'я людини, які стосуються переважно негативного впливу шкідливих звичок на здоров'я, у молоді не сформоване усвідомлене відповідальне ставлення до власного здоров'я.

Тому **мета статті** – обґрунтувати доцільність розробки педагогічної системи формування ціннісного ставлення до здоров'я у підлітків, які навчаються в професійно-технічних навчальних закладах.

Дослідження проводилися на базі професійно-технічних навчальних закладів освіти м. Суми.

Стан здоров'я визначався на основі оцінки фізичного розвитку та врахування даних про поширеність і розповсюдженість захворювань. Антропометричні показники (зріст і вага тіла) реєструвалися загальноприйнятими методиками, у ранкові години у медичному кабінеті. Обстежено 260 учнів ПТНЗ, з них 167 хлопців і 93 дівчини. Для оцінки фізичного розвитку використовувалися регресійні шкали антропометричних показників [6]. Відомо, що зріст і вага тіла пов'язані між собою, тому для кожного зросту існують мінімальні та максимальні значення ваги тіла ($M \pm 1\sigma$) з урахуванням віку дитини (так звані масозростові співвідношення). Якщо вага тіла відповідає зросту, фізичний розвиток вважається нормальним, в інших випадках – з відхиленням (коли вага тіла менша від мінімально допустимого значення, то вважається, що у підлітка спостерігається дефіцит маси тіла, коли маса тіла вища від максимально допустимого значення, то у підлітка спостерігається надлишок маси тіла). Для маси тіла враховували

правосторонню асиметрію, і нормальним фізичним розвитком вважалася маса тіла в межах $M+2\sigma$, $M-1\sigma$. У випадку дефіциту і надлишку маси тіла учні були віднесені до так званої “групи ризику”: це підлітки, у яких реалізація генетичної програми фізичного розвитку йде з певними відхиленнями. До цієї ж групи відносяться особи, які мають зріст нижче середнього або низький для відповідної вікової групи незалежно від відповідності зросту та ваги.

За допомогою анкетування були з'ясовані соціально-побутові умови учнів професійно-технічних навчальних закладів, режим дня, поширеність шкідливих звичок серед учнів і проведена самооцінка стану здоров'я. Особистісні цінності визначалися за відомою методикою Рокича.

Відомо, що на стан здоров'я значний вплив мають соціально-побутові умови та режим життєдіяльності людини. У ході дослідження з'ясовано, що переважна більшість батьків учнів професійно-технічних навчальних закладів мають середньо-технічну освіту (72,1%), вищу освіту – у чотири рази менше. У той же час тенденція до зменшення кількості учнів, що вступають до ПТНЗ, яка спостерігається останнім часом, і збільшення з кожним роком кількості випускників вищих навчальних закладів вказує на зростання привабливості вищої освіти і намагання батьків забезпечити власній дитині вищу освіту для успішної соціалізації в суспільстві. Тому можна прогнозувати вже в недалекому майбутньому різке зменшення мережі ПТНЗ й учнівського контингенту. Це повинно викликати занепокоєння, адже рівень освіти батьків та їх ціннісні орієнтації щодо освіти дитини мають визначальний вплив на професійну орієнтацію підлітків. Тому якщо держава не зробить ефективних кроків для збільшення престижу робітничих професій, то буде мати обмежену кількість висококваліфікованих робітників.

Фізичний розвиток виступає одним із основних критеріїв здоров'я людини. Дослідження антропометричних даних і оцінка фізичного розвитку учнівської молоді дозволили зробити такі висновки. З віком відбувається закономірне збільшення зросту та ваги, що свідчить про процес росту, який відбувається в цьому періоді онтогенезу. За масозростовими співвідношеннями переважають особи, у яких вага тіла відповідає зросту (59,4%), у 41,6% осіб спостерігається порушення масозростових співвідношень (дисгармонійний фізичний розвиток). Причому серед учнів із дисгармонійним фізичним розвитком переважають особи з надлишковою масою, з дефіцитом маси тіла

виявлено 7,8% від числа осіб з порушенням фізичного розвитку. За науковими даними для 15 – 17-річного віку характерна значна кількість учнів з порушеннями масозростових співвідношень, але в роботах відзначається збільшення кількості осіб із недостатньою вагою тіла [4]. Можливо, це пов'язано із відповідним типом навчального закладу. Так, професійно-технічні навчальні заклади позитивно відрізняються більш якісною організацією харчування учнівської молоді порівняно із загальноосвітніми школами, що зумовлено фінансуванням і специфікою навчального процесу. При цьому в останні роки спостерігається тенденція до збільшення кількості осіб з надлишковою масою тіла [9]. Відомо, що надмірна маса тіла відіграє вагомую роль у погіршенні здоров'я населення, зокрема, зростає ризик захворюваності серцево-судинної системи, опорно-рухового апарату.

Значна кількість відхилень у фізичному розвитку учнів професійно-технічних навчальних закладів свідчить про певні проблеми у стані їх здоров'я. Результати проведеного анкетування серед учнівської молоді щодо соціально-гігієнічних умов життя та самооцінки власного здоров'я показали, що 18,5% учнів роблять висновок про поганий стан свого здоров'я, 46,5% – про задовільний і тільки 35,1% – про добрий і відмінний. Дівчат із поганою оцінкою власного здоров'я у два рази більше, ніж юнаків: 24,2% та 12,7% відповідно. Досить низка самооцінка власного здоров'я молоддю має об'єктивне підґрунтя.

Так, поширеність і розповсюдженість захворювань серед підлітків 15 – 17 років за даними Міністерства охорони здоров'я свідчить про негативні тенденції у стані здоров'я підростаючого покоління. Найбільш поширеними захворюваннями серед учнівської молоді країни є хвороби органів дихання, шкіри та підшкірної клітковини, хвороби сечостатевої та кістково-м'язової систем [9]. За даними медичних оглядів, які проводяться щорічно восени, серед учнів професійно-технічних навчальних закладів освіти м. Суми до першої трійки поширеності захворювань також входять хвороби органів дихання та кістково-м'язової системи, крім того, хвороби ендокринної системи. У порівнянні з попередніми роками спостерігається значне збільшення кількості виявлених хвороб ока та його додаткового апарату і нервової системи [3].

За даними анкетування, режим дня учнівської молоді професійно-технічних навчальних закладів має суттєві відхилення від здорового способу життя. Так, значно зменшена тривалість сну: тільки третина опитаних має

гігієнічно-раціональний сон тривалістю 9 годин, 58,4% від загальної кількості осіб сплять 6 – 7 годин, інші – навіть менше 6 годин. Близько 10% учнів на питання про форми дозвілля, серед інших видів діяльності називають сон.

У вільний час учні професійно-технічних навчальних закладів віддають перевагу пасивним видам відпочинку: дивляться телевізійні передачі та проводять час за комп'ютером. Тільки 18,1% опитаних відповіли ствердно на запитання про відвідування спортивних секцій і гуртків, причому юнаків, які активно займаються фізичною культурою та спортом, на 30% більше, ніж дівчат.

У позанавчальний час учнівська молодь також приділяє значну увагу спілкуванню з друзями, прогулянкам по вулиці (28,5%). Самостійна організація дозвілля в 15 – 17-річному віці призводить до поширення і закріплення шкідливих звичок серед молоді. Так, за даними анкети 74,9% опитаних учнів мають різні шкідливі звички (в основному паління). Причому різниця в розповсюдженості шкідливих звичок між хлопцями та дівчатами практично відсутня: серед хлопців – 77,5%, серед дівчат – 72,4%.

Дослідження ієрархії цінностей в учнівської молоді показало, що здоров'я займає провідне місце серед інших термінальних цінностей. Можливо, ціннісна орієнтація на здоров'я обумовлена різким погіршенням стану здоров'я населення і посиленням санітарно-гігієнічної профілактичної роботи серед школярів.

Але, незважаючи на те, що учнівська молодь усвідомлює цінність здоров'я, і надалі спостерігається незадовільний стан їх здоров'я. Для пояснення цього протиріччя співзвучна, на наш погляд, думка М.К. Мамардашвілі, що переконання і цінності, на які людина орієнтується у своїй свідомості й у своїх діях, можуть знаходитися в різному співвідношенні у структурі особистості [5]. Тому, усвідомлюючи важливість здоров'я, людина в певному соціальному оточенні не діє відповідно до своїх ціннісних орієнтацій. Крім того, можна зробити висновок про відсутність або недостатню сформованість ціннісного ставлення до здоров'я. Ціннісне ставлення до здоров'я – системне та динамічне утворення особистості. Сформоване ціннісне ставлення передбачає дієву свідому поведінку людини щодо ведення здорового способу життя.

У зв'язку з вищевикладеним постає необхідність проведення систематичної здоров'язберігаючої діяльності та формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів професійно-технічних навчальних закладів. Перехід освіти на особистісно-орієнтовне навчання надає можливість

розвинути оздоровчу функцію освіти. У навчально-виховному процесі професійно-технічного навчального закладу ціннісне ставлення до здоров'я повинно формуватися цілеспрямовано на основі педагогічної моделі у процесі оволодіння учнями основами професійної діяльності. Формування ціннісного ставлення до здоров'я в майбутніх кваліфікованих працівників відбувається в умовах професійного навчання, тому питання здоров'язбереження повинні інтегруватися із професійно-теоретичними та професійно-практичними предметами. Наукове обґрунтування впровадження педагогічної системи з формування ціннісного ставлення до здоров'я повинно передбачати визначення провідних принципів та організаційно-педагогічних шляхів, соціально-педагогічних факторів і умов, педагогічних можливостей навчально-виховного середовища у формуванні ціннісного ставлення майбутніх кваліфікованих працівників до власного здоров'я і здоров'я оточуючих.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аза Л.А., Поддубный В.А., Ручка А.А. Ценностные ориентации рабочей молодежи. – К.: Наук.думка, 1978. – 234 с.
2. Головченко О.І., Кудренко А.І. Вплив розвитку фізичних здібностей на формування ціннісно-мотиваційних установок підлітків / Педагогічні науки: Зб.наук.праць. – Суми: СумДПУ ім.А.С.Макаренка, 2007. – Ч. 3. – С. 92 – 97.
3. Довідник показників діяльності установ охорони здоров'я Сумської області за 2006 рік. – Суми, 2007.
4. Єжова О.О., Калиниченко І.О. Оцінка фізичного розвитку та стану здоров'я одинадятикласників при різних умовах навчання // Біосоціокультурні та педагогічні аспекти фізичного виховання і спорту: Мат. Всеукр. наук. конф. – Суми: СДПУ, 2000. – С. 183 – 187.
5. Мамардашвили М.К. Лекции о Прусте (психологическая типология пути). – М.: Ad Marginem, 1995. – 548 с.
6. Семенов В.Е. Ценностные ориентации современной молодежи // Социологические исследования. – 2007. – № 4. – С. 37 – 43.
7. Фізичний розвиток дітей різних регіонів України / За ред. А.М. Сердюка, Н.С. Польки. Вип. II. – К.: Кімо-Деркул, 2003. – С. 205 – 230.
8. Цветкова И.В. Здоровье как жизненная ценность подростков // Социологические исследования. – 2005. – № 11. – С. 105 – 109.
9. Щорічна доповідь про стан здоров'я населення України та санітарно-епідеміологічну ситуацію. 2005 рік. – К., 2006. – 226 с.